

Det finns också en liberal strategi, som bygger på insikten att risktagande är en förutsättning för säkerhet. I ett sådant samhälle minskar man riskerna genom att ta risker. Där är det i första hand upp till individer och små grupper att ta risker; att ägna sig åt ekonomiska, politiska och kulturella experiment.

Oroväckande? Javisst. Men i ett öppet samhälle kan politikens främsta syfte aldrig vara att befria medborgarna från oro. Att leva i frihet och med fri vilja är inte detsamma som att leva fri från rädsla, ångest – eller ansvar.

”Säkerhet är inte en växthusplanter som bara kan överleva i en noga kontrollerad miljö. Inte heller är säkerhet en mogen frukt som väntar på att plockas,” skriver statsvetaren

Aaron Wildavsky i *Searching for safety* (1988). ”Säkerhet är ett resultat av en process av upptäckt. Försök att kortsluta denna tävlingsinriktade, evolutionära, trial-and-error-process genom att önska sig målet – säkerhet – utan att tillhandahålla medlet – decentraliserat sökande – är och måste vara kontraproduktiva. Att tänka sig säkerhet utan risk är som att söka kärleken utan att utsätta sig för faran att bli bortstött.”

Risk är ett mynt med två sidor. Hot och fara är bara den ena sidan. Hopp och möjlighet är den andra. Ett gott samhälle ägnar inte all sin politiska kraft åt att minimera medborgarnas psykologiska oro inför världens alla faror. Det är att odla en offermentalitet.

Politikens främsta syfte måste vara att skänka medborgarna hopp och möjligheter. Det betyder att politiken bör uppmuntra decentraliserat risktagande. Sådan är paradoxen: ju fler individuella risker människorna i ett samhälle tar, desto säkrare blir samhället för alla. Det är bättre att ta många och därmed små risker, än att ta få och stora.

Kollektivistiska projekt är förknippade med de största farorna för individ såväl som för kollektiv – även när de genomförs i trygghetens namn.

Tomas Larsson (tomas@loxinfo.co.th) är frilansjournalist bosatt i Thailand och författare till *Världens klassresa* (Timbro, 1999).

HISTORIA

Ryssland – alltid missförstått

Av Elisabeth Braw Riccini

AR 1911 GAV POLACKEN Joseph Conrad ut romanen *Under western eyes*, i vilken han gjorde upp med det Ryssland – på den tiden fortfarande under tsarens välde – som brutalt hade krossat en folkets revolt i Polen. Conrad menade att det fanns föga hopp för en civiliserad granne till Ryssland; en skräckinjagande tanke för en polack.

När Martin Malia kallar sin nyutkomna bok *Russia under western eyes* är det med tydlig anspelning på Conrad. Men inte bara genom titeln; Malias bok är också den en uppgörelse med Ryssland. Dock inte så mycket med landet självt, som med de oftast felaktiga föreställningar dess grannar i väst haft om landet, föreställningar som haft ett ödesdi-

gert inflytande på västs förhållningssätt gentemot den gåtfulla jätten.

Martin Malia, professor emeritus i historia vid Stanford-universitetet, har med denna bok slutfört sitt livsverk. Hans frågor är stora: vad Ryssland egentligen är och hur dess ställning i världen i historiens olika skeden har förhållit sig till Rysslands verkliga makt och avsikter. Redan titeln avslöjar utgångspunkten; Ryssland är på den internationella arenan en produkt av västvärldens föreställningar. Vårt förhållningssätt gentemot landet har oftast varit präglad av ett närmast instinktliknande drag att alltid inordna det i av oss fastställda, enkla kategorier: vän/fiende, demokrati/diktatur, upplöst/reaktionärt etc. Ryssland är för oss omväxlande Dr Jekyll och Mr

Hyde – men aldrig en och samma varelse.

EUROPEISK GEMENSKAP

Malia har gått grundligt tillväga med sin uppgift och producerat en bok på 450 sidor. Det är välanvänd tid, för honom och för läsaren, för han befattar sig inte bara med historien om västs föreställningar av Ryssland, utan reder också ut varifrån de kommer och blir vår ciceron genom europeisk intellektuell historia från början av 1700-talet till vår tid. Det är således en bok inte bara om Katarina den Stora utan också om hennes mentor Fredrik den Store; det är en bok om Katarinas protegé Voltaire, de franska encyklopedisterna, Marx, Thomas Mann – alla som har bidragit till Europas intellektuella utveckling, i och utanför Ryssland. Det har anammat europeiska trender, med tio års fördröjning, men också påverkat oss, inte bara genom militär styrka utan också genom andlig.

Den första illusionen Malia vill spräcka är att Sovjetunionen hade

något att göra med Ryssland. Inte alls, hävdar han: det var en avvikelse, ett för Ryssland väsensfrämmande system. Att den kommunistiska revolutionen ägde rum just där, fast Marx påstod att den inte kunde göra det, hängde mindre samman med arbetare och bönders vilja än med – just det – europeiskt inflytande. Hade inte dess ledande figurer tillbringat sin tid med intellektuella samtal på kaféer i Berlin och Wien?

Malias huvudargument är att vår schablonmässiga klassificering av ryska ledare och deras politik är fatal för oss själva och har varit så sedan vi lät oss charmas av Katarina den Stora, som förstod sig på PR. Hon hämtade den då mecenatlöse Voltairre till sitt hov och gjorde sig själv till en upplysningens monsterelev, allt medan hon förde en expansiv utrikespolitik som hotade att grundläggande rubba Europas geografi. Var det inte hennes verk att Polen för en tid helt försvann från kartan? Men inte ens (den tyskfödda) Katarina var ett sådant stort hot mot sin omvärld som Sovjetunionen.

STAT, MEN INTE NATION

Malia påpekar att Peter den Store, som öppnade det berömda fönstret mot Europa, faktiskt var ledande i Europas enande första gången det begav sig i vad som började med Wien-kongressen 1815. Trots hans geopolitiskt expansiva politik – som ju var ödesdiger inte minst för Sverige – uppfattades han av sina europeiska grannar inte som något fundamentalt hot, inte som väsensskild från sina härskarkollegor. Den transnationella adel som regerade i Europa hade mer gemensamt än respektive härskare och hans undersåtar, och krig var norm snarare än undantag. Ryssland skiljde sig inte från andra europeiska makter. Krig fördes alltså inte i nationalismens namn, eftersom den ännu inte fanns och "nation" var i varje fall inte identiskt med "land" eller "stat".

Rysslands styrande skikt var inte mer efterblivet än sina europeiska grannars.

Men mellanstatliga relationer omfattar inte bara härskare, som tillhör samma exklusiva kast och alltid har någon slags likhet även om de hyser motsägande geopolitiska mål (även Jefferson beundrade tsar Alexander). Trendbrottet inträder enligt Malia på en annan nivå: intellektuellt har Ryssland alltid släpat efter sina västliga grannar med minst ett par årtionden, i de fall det över huvud taget har utvecklat en intellektuell tradition.

Katarina den Stora hade i sin version av Rysslands konstitution bekräftat att Ryssland var en europeisk stat (inte nation, som var ett senare koncept), men ledarens ställning suverän. Längre hade Ryssland inte något litterärt språk utom den föga passande kyrkoslavoniskan – och följaktligen ingen egen litterär tradition. Detta ändrades först med Pusjkin och Dostojevskij. Till skillnad från resten av Europa dröjde det till slutet av 1800-talet innan en egen musikalisk tradition utvecklades under Tjajkovskijs ledning.

Detta icke-existerande civila samhälle utanför hovets hägn har varit fatalt för Ryssland, och efter att monarkin hade avskaffats uppstod följaktligen ett vakuum. Som det modernt heter kunde omvärlden inte relatera till ryssarna själva – eftersom de aldrig tidigare beaktats. Det som maskroslikt hade lyckats växa under dåliga förhållanden blev på många sätt extremt: extremt reaktionärt, extremt progressivt.

Och statsmän såg kaos. Efter ryska revolutionen som, påpekar Malia, inte skedde enligt Marx profetia utan var ett resultat av just denna lilla skaror ("intelligentians") behov av revolutionsteorier, följde väst likt Pavlovs hundar sina inlärdas instinkter och satte likhetstecken mellan Rysslands ledare och det ryska samhället. Aldrig har väl inställningen till ett visst land så full-

ständig varit ett resultat av observatörens inställning till en viss ideologi; begreppen stat och nation (eller samhälle) blandades ihop.

VISA ORD

Även om tvivel om Rysslands plats i Europa naturligtvis inte helt kan förträngas av en enskild bok – särskilt när man beaktar det samtida Ryssland – lyckas Malia med att övertyga läsaren om att Ryssland i grunden inte är främmande, och att behandla det som sådant är kontraproduktivt. Malia når dit på krokiga vägar, och ibland leder hans försök att ha fullständig täckning för sina påståenden till att han råkar in i för temat avlägsna områden. Hans jämförelse mellan de två totalitära ideologierna fascism och kommunism är inte av direkt betydelse för frågeställningen. Men den är intressant just i det nationsperspektiv som hos Malia intar en sådan prominent plats. Så hävdar han att både Tredje Riket och Sovjetunionen under Stalin följde en Lebensraum-politik, inklusive utrotandet av dem som bebodde sagda livsutrymme. I Hitlers Tyskland var det andra nationer som skulle bort – i Stalins rike medlemmar av den egna nationen, så att livsutrymme kunde skapas åt partiet.

Bokens exkurser är dock så intressanta att de gör det värt mödan att ta sig igenom vad som förhoppningsvis kommer att bli ett standardverk. Eller som Jack Matlock skrev i New York Times: "Malia har satt en norm som kommer att bli allt svårare för hans kritiker att nå upp till." Sista ordet om Ryssland är inte sagt, men troligen det visaste.

Elisabeth Braw Riccini (ericcini@mail.com) är frilansjournalist bosatt i Rom.

BOKFAKTA

Författare: Martin Malia

Titel: Russia under western eyes

Förlag: Harvard University Press, 1999